30 godina odbora za obnovu i uređenje 10 starohrvatskih crkvica (VII.-XIV. st.) na području župe Blato u znaku održanja kontinuiteta skrbi o kulturno-sakralnoj baštini

Vinicije B. Lupis
Vinicije.Lupis@pilar.hr

Sakralna umjetnost služi kultu i slavljenju Boga. Glasoviti hrvatski katolički intelektualac svjetske prepoznatljivosti o. Rajmund Kupareo u ogledu *Umjetnost kao posebna ljudska vrijednost po Tomi Akvinskome*, jasno je naznačio: »Umjetnost se bitno razlikuje od bogoslovlja, koje se – po Tomi – metaforama služi iz 'potrebe i koristi', dok se umjetnost njima služi radi postizanja 'umjetničke ugode'«. To je, možemo reći, bila i misao vodilja vrijedne skupine Blaćana koja je prije tri desetljeća započela jedinstven kulturološki projekt u Dubrovačkoj biskupiji, pa i šire u Crkvi u Hrvata, kako se to uobičajeno kaže. Trebamo se osvrnuti na plodove ovog rada, kojem Blato duguje sustavnu i promišljenu obnovu sakralne baštine svoje župe, koji svoje ogledalo ima i u dva desetljeća izlaženja sakralno-kulturološkog kalendara Župe Svih svetih, Blato. Ove godine tema vodilja župnog kalendara Župe Svih svetih je obilježavanje tridesetogodišnjice *Odbora za obnovu i uređenje deset starohrvatskih crkvica (VII.-XIV. st.) na području župe Blato*. Začetak Odbora treba tražiti u inicijativi Vinka Protića Pipina, pod nazivom Starohrvatske crkvice u Blatu – Prilozi za izradu plana i programa uređenja i održavanja – od 10. ožujka 1996. Tadašnje Općinsko poglavarstvo, predvođeno načelnikom Brankom Bačićem, podržalo je plan i program uređenja crkvica u Blatu Vinka Protića Pipina 14. lipnja 1996. U ljeto, 23. kolovoza 1996. održana je sjednica Inicijativnoga Odbora za obnovu i uređenje starohrvatskih crkvica u Blatu pod vodstvom tadašnjega župnika don Josipa Barišića. Konačno, 7. rujna 1996. don Josip Barišić u ime Inicijativnoga Odbora saziva prvu konstituirajuću Sjednicu Odbora koja se održala 27. rujna 1996. u vijećnici Općine Blato. Svakom pozvanom članu (a bilo ih je 44) poslano je pismo sljedećeg teksta:

> »Trinaest stoljeća opstoje Hrvati na otoku Korčuli. Blaćani su u tom razdoblju sagradili Bogu na slavu, 34 crkve, crkvice i kapele-špilje. Danas baštine 33, od ko-

jih je 11 podignuto u davnim vremenima naseljenja (VII.-XIV. st.). Iako malene, rustične, skromne i krhke kamene građe, one su najstariji graditeljski spomenici Hrvata na otoku, te poput bisera krase i oblikuju pejzaž Blata i njegovu okolicu. U bližem okruženju, po prvim naseljima starih Hrvata, današnjim 'bašćinama' – poljima i brdima, nalaze se one najstarije i najdragocjenije: Sv. Kuzma i Damjan, Sv. Mihovil, Gospa od Poja, Sv. Martin, Sv. Anton, Sv. Marko i Sv. Jure., a u samom Blatu: Sv. Križ, Sv. Jeronim i Sv. Ivan. Usprkos brizi pojedinaca, 'zub vremena' je učinio svoje, pa se tako neke od njih nalaze u vrlo teškom stanju, obrasle krovom, u visokoj makiji. Voda rastače kamen i žbuku, podlokava temelje, a vlaga uništava interijer i uskoro će doći do nepopravljivih oštećenja, pa i do devastacije. Naša savjest je pred velikom kušnjom: pustiti ih da propadnu ili ih urediti i sačuvati?! Sruše li se i nestanu, nestat će dio kršćanske povijesti naših djedova, njihove stoljetne svetinje, najprepoznatljiviji nacionalni i vjerski simbol Blata i Blaćana. Neprijeporno je, da su one najupečatljiviji dokumenti 13-stoljetnog neprekinutog života Hrvata na otoku Korčuli. Zato spasimo naše svetinje, Bogu na slavu, založimo svoje dobro i trud da ih sačuvamo za vječna vremena svoje vjere. Inicijativom Župnoga ureda i pojedinaca, potekla je namjera za obnovu i uređenje starohrvatskih crkvica u Blatu. Župni ured kao nositelj projekta na inicijalnom skupu 23. kolovoza 1996. godine imenovao je Inicijalni odbor, koji vođen odgovornošću za sudbinu naše baštine, a svjestan da bez šire potpore Blaćana i javnosti u Blatu, domovini i svijetu neće uspjeti – upućuje ovo pismo namjere, da obnovi i uredi starohrvatske crkve u Blatu. Ovim pismom Odbor želi dobiti konsenzus potpore blatskog puka o ovom projektu, svih Blaćana bez obzira na vjersko i političko uvjerenje, jer time ćemo svi iskazati svoje domoljublje, civilizacijsku razinu, odgovornost i poštovanje prema bogatoj nacionalnoj i vjerskoj tradiciji i baštini Blata. Odbor upućuje svakom vjerniku ponaosob, starom i mladom u Blatu, domovini i u svijetu poruku: *Približava se konac XX. stoljeća – 2000. godina od rođenja Isusa Krista, Sina Božjega!* Taj veliki jubilej kršćanski svijet dočekat će u ozračju velikog slavlja, a svoj udio u njemu Blaćani bi ostvarili ovim projektom. Osim toga, prilika je da ove crkvice ponovo budu sveta mjesta okupljanja i hodočašća vjernika na molitvu Bogu, Majci Božjoj i svecima kojima su naši pređi i zavjetovali ove svete kuće, da u njima okrijepimo duh i isprosimo pokoj preminulima. Uvjereni smo da će svaki Blaćanin u ovoj namjeri, prepoznati svoju želju i izreći svoju zabrinutost, te učiniti sve što je moguće za očuvanje svoje kulturne baštine. Ovim ćemo iskazati najveće poštovanje našim pokojnima, a mladima otkriti sveto nasljeđe. Blaćanima u iseljeništvu neka bude trajna uspomena na grudu iz koje su ponikli. Svima nama nek' bude na čast, rodu na ponos, a sve na veću slavu Božju.«

I tako je Odbor započeo sa svojim kontinuiranim radom, poslije 27. rujna 1996., odnosno, nakon održane utemeljiteljske sjednice Glavnog odbora u sastavu: predsjednik don Josip Barišić, tajnik Teo Šeparović i članovi don Ivo Protić, voditeljica projekta Markica Andrijić, voditelj povjerenstva za publikaciju Branko Bačić, voditelj povjerenstva za financije Tonči Gavranić, voditelj povjerenstva za komunalne poslove Prijam Bačić, voditelj povjerenstva za građevinske poslove Gordan Kvesić, voditelj povjerenstva za znanstvena istraživanja Damir Žuvela, voditelj povjerenstva za promidžbu Rade Kaštropil.

Odrednica starohrvatske crkvice, koja naočigled stava struke izgleda zastarjela, jer se danas rabi termin predromanika, bila je na neki način proročanska. Naime, odmah po uspostavi nove države, poslužila je kao odgovor na realnost srpskog presizanja na hrvatske prostore, koji su konačno »kanonizirani« 2015. godine uvrštenjem crkve sv. Kuzme i Damjana u Zablaću u srpsku srednjovjekovnu umjetnost. Iako, kako smo prije spomenuli, na prvi pogled izgleda kao anakronizam s današnjega gledišta struke, termin »starohrvatske crkvice« posve je ispravan, jer pripadnost Hrvatskom Kraljevstvu potvrđuje Korčulanski kodeks i povijesni realitet sudjelovanja na crkvenim saborima u Splitu 925. i 928. godine splitskog metropolite, pod čijom se jurisdikcijom nalazio otok Korčula u tom vremenu. Kontinuitet sakralne baštine koji Blato njeguje velika je dragocjenost, štoviše jednakim se intenzitetom nastavlja i na početku trećeg tisućljeća tamo gdje su stali prethodnici sadašnjih Blaćana. Briga o svojem duhovnom nasljeđu zahtijeva više aktivnosti, poput: obnove sakralnih spomenika, obnove umjetnina, arhivskog istraživanja, izdavanja tiskovina i organiziranja izložbi. Baština bez baštinika gubi svoju izvornost i postaje mrtav spomenik osuđen u konačnici na propast.

Nedugo nakon utemeljenja, točnije 27. listopada 1997., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti preuzela je pokroviteljstvo nad radom Odbora za obnovu i uređenje 10 starohrvatskih (VII.-XIV. st.) na području župe Blato. Odbor se nalazi u okrilju župe te koordinira suradnju s Općinom Blato, Dubrovačko-neretvanskom županijom, Konzervatorskim odjelom u Dubrovniku i Ministarstvom kulture i medija. Uz svesrdnu pomoć spomenutih subjekata, uz koje su značajan obol dali blatski gospodarski subjekti, predvođeni Radežom i Konstruktor – Hotinom, kao i brojni pojedinci, obnovljene su, ne samo crkve, već i brojne druge umjetnine.

Temeljito su obnovljene crkve: sv. Kuzme i Damjana, sv. Mihovila, Gospe od Poja, sv. Jurja u Potirni, sv. Ivana evanđelista, sv. Jeronima, sv. Antuna opata/pustinjaka u Lovu, obnovu kojeg su u potpunosti financirali bračni par Relota, Zvonimir i Merica r. Anić, a izrađen je projekt uređenja starog groblja sv. Križa, dok je obnova same grobljanske crkve pri samom kraju. Za preostale dvije crkvice iz ovog ciklusa: sv. Martina u Krtinji i sv. Marka u Morkanu, u pripremi je izrada projektne dokumentacije za građevinsku sanaciju.

Od pokretne baštine iz navedenih crkvica restaurirane su: oltarna pala Gospe od Poja, oltarna pala Sv. Antuna pustinjaka u Lovu, oltarna pala Sv. Mihovila i oltarna pala iz sv. Ivana evanđelista, a u pripremi je izrada dokumentacije za restauraciju drvenog oltara i retabla iz grobljanske crkve sv. Križa iz XVII. stoljeća.

Za obnovljenu crkvu sv. Jurja u Potirni nabavljena je nova oltarna pala – brončani reljef akademskog kipara i pročelnika katedre za kiparstvo Umjetničke akademije u Splitu prof. Nikole Džaje. Ovaj brončani reljef s prikazom pobjede sv. Jurja nad zmajem izliven je u ljevaonici Nikole Šeparovića u Blatu.

Osim u obnovi ovih 10 crkvica, Odbor je aktivno sudjelovao u obnovi crkve sv. Vida, zatim Sv. Barbare te u sanaciji Sv. Petra u Triportima, kao i u potpunoj građevinskoj rekonstrukciji Sv. Vincenca u Prigradici.

Svoj doprinos Odbor je dao i u projektima očuvanja i restauracije brojnih drugih župnih umjetnina poput: oltarne pale Isusovog krštenja iz crkve sv. Petra u Triportima, oltarne pale iz crkve sv. Vida autorice Antoniette Brandeis (1849. – 1920.), okvira i slike Gospe s Kristom iz XVI. stoljeća koja se prije štovala u crkvi sv. Vida, oltarne pale i oltara iz crkve sv. Barbare, kao i pri nabavi novih umjetnina za crkvu sv. Križa u novom groblju, a to su slike Srca Isusova i Srca Marijina, rad akademskog slikara Hrvoja Marka Peruzovića.

Budući da je Odbor integralni dio župe Svih svetih u Blatu i da radi na očuvanju sakralne baštine, ovdje ćemo spomenuti i druge važnije pothvate iz istog djelokruga koji su se u ovom razdoblju od 30 godina zbili u župnoj crkvi Svih svetih: restauriran je Križni put Johanna Andreasa Pfeffela iz župne crkve, nanovo je pozlaćen poklopac sarkofaga sv. Vincence, restaurirana slika Krista Svevladara iz apostolskog ciklusa, oltarna pala Svih svetih Girolama da Santacrocea, kao i oltarna pala Gospe Karmelske. Nabavljena je nova oltarna pala blažene Marije Propetog Isusa Petković za bivši oltar sv. Jurja, djelo dominikanca, akademskog slikara o. Anastazija Perice Petrića.

Zatim, obnovljen je kameni kip Bogorodice s Djetetom Isusom u luneti bočnog portala župne crkve. Završena je obnova svećeničkog gotičkog srebrnog raspela, svečane zlatne krune ukrašene draguljima s drvenog kipa Gospe od Ruzarija, srebrnih relikvijara i relikvijara sv. Vincence. Trenutno su na restauraciji oltarna pala sv. Antuna Padovanskog i drvena skulptura sv. Nikole.

Svakako, nakon dugotrajnih priprema župna crkva dobila je nov izgled obnovom zapadnog pročelja, izmjenom dotrajalog krovišta i potkrovnih prozora, izmjenom elektroinstalacije i postavljanjem grijanja te izmjenom unutarnjeg rasporeda, čime je kapela sv. Vincence dobila na značenju, krstionica liturgijski ispravniju poziciju, sakristija nov pristup, a stare orgulje zamijenjene su novim elektroničkim orguljama. Također, u župnoj crkvi su obnovljeni prozori, u što su uključeni: ugradnja murano stakla, obnova prozornih rešetki/»ferijada« te kamenih igala. U kapeli sv. Vincence postavljeni su barokni vitraji od murano stakla, a u drugom dijelu crkve od lijevanog bezbojnog stakla u izvedbi poznatoj kao bivolje oko, odnosno, »l'occhio di bue«.

Obnovljena su također krovišta bratovštinskih kuća Bratovštine Svih svetih i Bratovštine sv. Vincence pod zaštitom Srca Isusova te starog župnog dvora, gdje se planira smjestiti župna riznica za koju je bila izrađena projektna dokumentacija. Svečana dvorana Bratovštine sv. Vincence pod zaštitom Srca Isusova popločana je bokeljskim crveno-bijelim kamenom i posve je preuređena da bi mogla predočiti bogatstvo bratovštinske tradicije u što se ubrajaju nedavno restaurirani barjaci i srebrno ophodno raspelo. Za novi barjak Bratovštine sv. Vincence sliku je izradio akademski slikar Josip Botteri Dini, a stara oleografija

Srca Isusova iz svečane dvorane zamijenjena je novom umjetninom koja je rad akademskog slikara Eugena Varzića, naslikana prema najpoznatijem svjetskom predlošku talijanskoga baroknog slikara Pompea Girolama Batonija iz središnje crkve Družbe Isusove Il Gesù u Rimu.

Ovom prigodom zahvaljujemo svima koji su tijekom ovih 30 godina utkali svoj trud i kreativnost u rad Odbora, a posebno župnicima koji su po svojoj funkciji bili predsjednici Odbora: don Josipu Barišiću, don Stipi Milošu i don Nikoli Berišiću, kao i aktualnom župniku don Željku Kovačeviću te njegovim suradnicima Jeli Protić i Ivanu Gregu.

Sakralna baština Blata živo je tkivo koje zahtijeva stalnu skrb, a i rezultat je duhovnog rasta zajednice koje ju je oblikovalo. To je ujedno i najbolji pokazatelj plima i oseka specifičnog otočnog okruženja, ukorijenjenog od starokršćanskog razdoblja u svom rastu do dvadeset i prvog stoljeća kršćanstva. Ovim radom pokušalo se dati što bolji uvid u suvremeni trenutak stanja kulturne baštine župe Svih svetih u Blatu.